

Когнітивна схема КОНТЕЙНЕР у представленні лінгвокультурних концептів

Механізми формування політико-географічних образів можна прослідкувати на прикладі дискусій, що розгортаються в англomовному дискурсі. Так, у процесі євронтеграційного діалогу відбувається трансформація географічних понять, що активно у ньому використовуються. Одним із найбільш цікавих, з нашої точки зору, моментів політичних дискусій є обговорення поняття *Європа*. Питання про те, що вважати *Європою* після політико-історичної події – падіння Берлінської стіни у 1989 році, є актуальним у теперішній час. Стосовно іншого географічного поняття, що зазнає певних когнітивних змін в англomовному дискурсі, можна вважати поняття *Японія*.

Логіко-метафорична структура (когнітивна схема) становить собою певний вихідний каркас або опис мінімальних умов, за яких стає можливим уживання того або іншого поняття. Методики побудови когнітивних схем багато в чому продовжують ідеї праць Дж.Лакоффа і М.Джонсона [210; 211; 214; 215; 216]. Слід також згадати ідею *концептуального втілення* (*conceptual embodiment*), відповідно до якої устрій поняттєвого світу людини (і семантики мови) зумовлений біологічною природою людини і її досвідом взаємодії із фізичним та соціальним світом. Передбачається, що багато з поняттєвих та мовних категорій у кінцевому результаті зводяться до особливостей будови й функціонування людського тіла –наприклад, його асиметрії, що проявляється в існуванні в людини “верха” та “низу”, “правого” та “лівого”, сприйнятті, соціальних ритуалах тощо. Поняттєві уявлення про тіло є наступною ланкою між тілесною природою людини і її мовою. Важлива роль надається також самому усвідомленню поверхні тіла як кордону між “внутрішнім” та “зовнішнім” світами, зв’язаними між собою певними каналами (звідси метафори КОНТЕЙНЕР та КАНАЛ) [100, с. 150-153].

У своїх працях Дж.Лакофф підтримує та розкриває ідею, згідно з якою концептуальні структури розвиваються з того, що називають “образ-схемами” (*image-schemas*). За визначенням Дж.Лакоффа та М.Тернера [217, с. 99], **образ-схеми** є базисними структурами, які створюються в результаті нашої взаємодії з фізичним світом та структурують ментальні образи. “Образ-схема – це динамічний зразок наших моторних програм, який повторюється та надає зв’язаності нашому досвіду” [206, с. XIV]. Однією з таких образ-схем є схема КОНТЕЙНЕР, яка, крім *умістища*, включає також поняття *межі*, що розділяє *внутрішнє* та *зовнішнє*. Схема КОНТЕЙНЕР формує базове розмежування між У (*in*) та ЗОВНІ (*out*) [100, с. 169]. Так, до структурних елементів КОНТЕЙНЕРА входять: ВНУТРІШНЯ ЧАСТИНА / ВМІСТ, МЕЖА, ЗОВНІШНЯ ЧАСТИНА. Слід також зазначити, що будь-який контейнер повинен мати певну форму. Отже, будемо відносити до структурних елементів КОНТЕЙНЕРА ще й ФОРМУ.

Як і більшість образних схем, когнітивна схема КОНТЕЙНЕР за своєю структурою нагадує логіку класичних категорій. Так щось може бути *У (in)* або *ЗОВНІ (out)* категорії. Усе розглядається з погляду знаходження в контейнері чи поза його межами. Так, якщо *X* знаходиться в контейнері *A*, а *A* – в *B*, то *X* знаходиться також і в *B*. Таким чином, як це показано на рис. 1, Дж.Лакофф робить висновок, що “логічні властивості класичних категорій можна розуміти як наслідок типологічних властивостей умістища плюс метафоричне перенесення з умістищ на категорії” [213, с. 212-213].

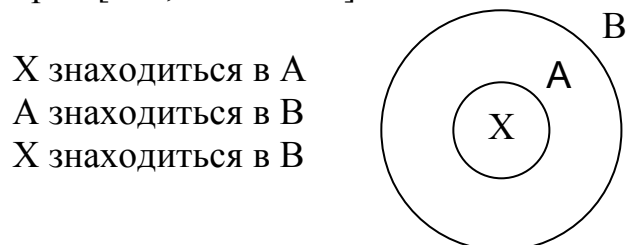

Рис. 1. Образ-схема КОНТЕЙНЕР, яка лежить в основі силогічної аргументації

Концепти ЄВРОПА та ЯПОНІЯ можуть бути представлені у вигляді когнітивної схеми КОНТЕЙНЕР, особливості якої розглянуті нами вище. Погоджуючись з думкою А.Пеетерс-Подгаєвської щодо низки просторово-локальних категорій, які асоціюються з певним концептуальним типом, ми розглянемо контейнерний тип простору, такого, як ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР З ЧІТКИМИ (СОЦІАЛЬНО-АДМІНІСТРАТИВНИМИ) КОРДОНАМИ (материк, країна, місто, область, район, квартал та ін.) [125]. Цей контейнерний тип є релевантним для опису концептів ЄВРОПА та ЯПОНІЯ.

Але межі концепту ЄВРОПА не є чітко окресленими. Він перебуває в динаміці, змінює свої МЕЖІ, ВНУТРІШНІ та ЗОВНІШНІ ЧАСТИНИ. Тому слід зазначити, що наш опис стосується певного матеріалу, досліджуемого нами, та певного періоду, до якого відноситься цей матеріал.

Почнемо опис концепту ЄВРОПА з опису його структурної одиниці – ФОРМИ. Мовний матеріал дозволяє говорити про те, що форма концепту ЄВРОПА знаходиться в стані розвитку, трансформації: “*The next great development is the future shape of the European Union after enlargement to the East*” (WAEBI); “*It is yet another indication incidentally of the changing Europe that is taken shape before our eyes*” (PMPCFTEUCIC). Наведений приклад показує, що Європа змінюється (*transforming*), тому і змінюється її форма: “*As the Iron Curtain was torn open, Europe was transformed*” (CSNEI).

КОНТЕЙНЕР має такий структурний елемент, як ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА, який може бути також контейнерного типу. Однією з синтаксичних ознак КОНТЕЙНЕРА є наявність прийменників IN / OUT: “*While some people want to get out of the EU, there are many of the outside pushing to get in*” (NF); “*Out of Europe the English have a better chance*” (DFD); “*A question to put to the Norwegian people, who felt they would be better off outside the EU than inside*”

(MLTK); *“Our bilateral relationships with Western Europe are also essential to the pursuit of shared goals outside Europe”* (BRWWE).

У КОНТЕЙНЕРА є МЕЖІ, які відокремлюють внутрішню частину від зовнішньої. Просторові характеристики Європи завжди змінювалися, тому географічні рамки цього поняття рухомі та найчастіше не визначені [60, с. 11]. Після 1989-1990 рр. на європейському континенті з'явилися нові географічні кордони, які роблять необхідним створення нового політичного поділу.

Географічні показники кордонів Європи не мають самостійного значення, вони пов'язані з історичними, політичними, економічними та культурними ознаками, наприклад: *“The eastern border is the most obviously problematic: geographically it reaches the Urals and the line of the Elba river but few other definitions of Europe – political, social or economic – would stretch to Kazakhstan”* (ТАЕUATF). ЄВРОПА – “зовсім не природний продукт географії”: вона не тільки простягається “від Атлантики до Уралу”, як прийнято думати. ЄВРОПА – це також продукт державної політики [35, с. 87]. Отже, ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА зазнає змін. Цей КОНТЕЙНЕР має складну внутрішню структуру, складові частини якої репрезентуються та пов'язуються між собою у термінах схеми ЗВ'ЯЗОК, наприклад: *“Co-operation structures for the geographical Europe must bind the countries of Europe together”* (FYOCOE); *“The various countries of Europe find themselves more than ever dependent upon one another”* (CLOAOE); *“The European Union is bracing itself”* (CWMNEW).

Можна стверджувати, що ЄВРОПА є видозміненим типом контейнера – з'являється новий тип схеми ЗВ'ЯЗОК усередині КОНТЕЙНЕРА концепту ЄВРОПА: *“The building a new Europe without dividing lines”* (FYOCOE), *“The borderless New Europe looks much like the really Old Europe”* (BB); *“The erosion of barriers and boundaries within Europe has been essential to the creation of unity but it has also influenced the emergence of “fortress Europe”* (MVIEU). ЄВРОПА виступає як колективний суб'єкт (група країн, пов'язаних між собою): *“Democratic political cultures in Europe today are closely tied to and dependent upon the nation state”* (EIAIOS); *“The Fifteen are forging links with the only European organization with defense role”* (EITP); *“We (France and Britain) have forged also links and had interests that were not always the same”* (PMTVARIC).

Як ми бачимо, усередині Європи поступово зникають бар'єри – вони “зазнають ерозії”, а згодом руйнуються. Таким чином, відбувається перегруповання структурних елементів КОНТЕЙНЕРА за рахунок установлення нових зв'язків між ними.

Література

1. Идеи европеизма во второй пол. XX века: Реф. сб./ РАН. ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глобал. и регионал. пробл. Отд. Зап. Европы и Америки; Ред.-сост. Гусаров Ю.А.– М., 2000. – 215 с.

2. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике: сходства и различия в теориях и целях // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 68-77.
3. Шабров О.Ф. Моделирование политической реальности // Политология / Отв. ред. В.С.Комаровский. – М.: РАГС, 2002. – С.448-461.
4. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Reason and Imagination. – Chicago: University of Chicago Press, 1987. – 258p.
5. http://europa.eu.int/futurum/document/other/cont010302_en.pdf
6. http://europa.eu.int/futurum/document/other/cont031002_en.pdf
7. http://europa.eu.int/futurum/document/other/oth030403_en.pdf
8. <http://www.mfa.gov.tr/grupa/percept/iv-2/tarchys.htm>
9. <http://www.observer.co.uk/business/story/0,6903,706249,00.html>

Гошилик Н.С.

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дискурсивні характеристики темпоральних соціокультурних концептів ДЕНЬ ТИЖНЯ, МІСЯЦЬ, ПОРА РОКУ, СВЯТО

Протягом усього існування людства, й особливо в період становлення та розвитку цивілізації, значний інтерес до часу як такого пояснюється, передусім, потребою людини орієнтуватись у навколишньому світі. Науковці зазначають, що у лексико-семантичній системі часу “відображаються ті складні відносини, які склались у людини у процесі її взаємодії з природою; відносини, в яких час присутній як значущий компонент” [4, с. 14]. Намагання означити час, встановити його віхи, використовувати для цього циклічність природних явищ “відображається у словах семантичної мікросистеми часу і у їх семантичних зв’язках між собою та іншими словами, які складають загальну систему мови” [там само].

Впорядкування свого знання про дійсність у темпоральному аспекті стало викликом для людства, а оптимальним інструментом розв’язання цього завдання став календар. В основі календаря як системи літочислення лежить “періодичність явищ природи, яку можна спостерігати і яка представлена рухом небесних світил” [6, с. 28]. Аналізуючи календар як спосіб впорядкування дійсності, Е. Авені зазначає, що людські наміри завжди були спрямовані на досягнення майбутнього, на створення відповідної схеми (плану чи моделі) для опису структури низки подій, яка могла б допомогти людям знати, коли у послідовності часових інтервалів повинна відбутися певна подія [1, с. 98-99]. Створені людиною календарі стали пристроями для рахунку часу, як минулого, так і майбутнього. Такий поділ заснований на ритмах життя у природному середовищі.

У питанні “лінгвістичної метафізики” часу ми приєднуємося до погляду В. Еванса [9, с. 3], згідно з яким час не є абстракцією, виведеною із нашого досвіду порівняння зовнішніх стосовно людини подій або об’єктів (тобто